

DOI: <https://doi.org/10.31577/SPS.2020-2.4>**ZDENĚK VESELÝ**

Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, Vysoká škola ekonomická, Praha, Česká republika

**SLOVENSKÁ OTÁZKA PŘI VZNIKU
ČESKOSLOVENSKA NA PAŘÍŽSKÉ MÍROVÉ
KONFERENCI 1919-1920¹****THE SLOVAK QUESTION DURING THE
ESTABLISHMENT OF CZECHOSLOVAKIA AT THE
PARIS PEACE CONFERENCE 1919-1920**

The subject of this paper is in connection with the establishment of Czechoslovakia the Slovak question at the Paris Peace Conference in 1919-1920. The essay is based on the approach that the conception of this issue is not only a matter of internal significance, ie only for Czechoslovakia itself and the Czech and Slovak people, as the majority of professional studies are oriented. The solution of this issue was very important also in terms of stability of the forming international system after the First World War. After a clear historical recapitulation of the development and formation of the Czechoslovak state idea, attention is paid to discussing the establishment of Czechoslovakia and, in this context, especially the Slovak issue at the Paris Peace Conference in search of the optimal concept. The researched issue is affected in two interconnected levels. The first is recognition of the existence of Czechoslovakia as a state and, together with that, the second recognition of the territorial scope of that state with a focus on Slovakia.

Key words: Slovakia; Slovaks; Czech; Czechoslovakia; Austria-Hungary; World War I; Paris Peace Conference; peace agreements; Supreme Council, Central Europe; postwar boundaries

Úvod

Předmětem této statě je slovenská otázka na mírové konferenci v Paříži v letech 1919 – 1920. Zpracování vychází z přístupu, že tato tematika nepředstavuje jen problematiku mající vnitřní význam, tj. jen pro samotné Československo a český a slovenský národ, jak jsou většinově orien-

¹ Studie byla zpracovaná v rámci projektu ÚPV SAV Bratislava *Slovensko pri vzniku Česko-Slovenska*.

tována i odborná zpracování, ale že její řešení bylo významné i z hlediska stability formujícího se mezinárodního systému po první světové válce. Obecně se jedná o problematiku, která patří k neodmyslitelné agendě studia mezinárodní politiky, mezinárodního práva a diplomacie. Z hlediska pojetí se jedná o případovou studii, usilující na konkrétním tématu reflektovat tak zásadní problematiku mezinárodních vztahů, jakou je vznik státu a jeho mezinárodní uznání. Problematika bude pojednána ve dvou vzájemně propojených rovinách: 1. uznání toho, kdo tento stát v jádru tvoří, a spolu s tím 2. uznání územního rozsahu tohoto státu jako jednoho z určujících a hlavních znaků státu obecně.

I.

Pojednávaná tematika úzce z hlediska historického vývoje souvisí s problematikou pojímání česko-slovenských vztahů v předchozím období.² I když v minulosti nacházíme v českém prostředí úvahy o spojení obou národů v jednom celku,³ tyto se ukázaly nereálné. Nejen pro odlišné pojímání poměru Čechů a Slováků⁴, ale i pro nemožnost tyto představy v tehdejší habsburské monarchii, zejména pak v éře rakousko-uherského státního dualismu, politicky prosadit. Jak česká, tak i slovenská politika za vrchol svého postavení v oddělených státních celcích Rakousko-Uherska spatřovaly v podstatě dosažení autonomního postavení. Svorníkem a prostorem pro rozvoj jejich vzájemných vztahů byla rovina česko-slovenské kulturní vzájemnosti.

Možnosti na změnu sebou přinášela až první světová válka a s ní spojená destrukce habsburské monarchie na základě její porážky ve válce. To sebou neslo i základní radikalizaci představ o budoucnosti státoprávního postavení Čechů a Slováků v rámci habsburské říše i mezi nimi. Na hutném podloží česko-slovenské kulturní vzájemnosti krystalizuje myšlenka a požadavek české a slovenské státní jednoty ve společném samostatném státě. Na české straně na počátku války nejdříve v emigračním a odbojovém prostředí v čele s T. G. Masarykem. Do rámce politické a státoprávní budoucnosti Čechů v samostatném státě Masaryk začleňoval od počátku i Slováky. Z počátku skrytých svým územím zahrnutým v rámci *Samostatných Čech*, jak se též výmluvně nazývá jeho první, sice neveřejný a soukromý dokument z jara 1915, zpracovaný za pobytu v Londýně pro britského ministra zahraničí Edvarda Greye.⁵ Záhy pak přiznaných

² Podrobněji autor tuto problematiku rozebírá ve studii Slovensko v české politice 20. století. In: *Studia Politica Slovaca*, 2009, roč. II, č. 1, s. 3 – 22.

³ Konkrétně František Palacký ve svém projektu říšské ústavy z ledna 1849. (Srov. VESELÝ, Zdeněk (ed.). *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha : Professional Publishing, 2005, s. 326).

⁴ Např. Karel Havlíček Borovský, který do rámce jednoho národa s Čechy (českoslovanský národ) začleňoval i Slováky. (Stať *Slovan a Čech* in: VESELÝ, ref. 3, s. 53 an.).

⁵ „Český stát by se skládal z takzvaných českých zemí, totiž Čech, Moravy a Slezska; k nim by byly připojeny slovenské kraje v severních Uhrách, od Užhorodu po Košice podle národopisné hranice dolů po řece Ipole (Ipeľ – Z. V.) k Dunaji, zahrnující v to Prešpurk (Bratislava – Z. V.) a celý slovenský sever až k pohraniční čáře uherské“ (VESELÝ, ref. 3, s. 338). Podobně i v memorandu *Všehněmecká střední Evropa nebo nezávislé Čechy?* (L'Europe Centrale Pangermanique

v jím koncipovaném veřejném prohlášení prvního zahraničního odbojového orgánu *Českého komitétu zahraničního*, podepsaného i představiteli zahraničních Slováků.⁶ Ne-li jako národa, tak již v novém označení usilovaného státu: „*Usilujeme o samostatný československý stát.*“⁷ Požadavek spojení ve společném státě je obsažen dále i v *Prohlášení správy česko-slovenských spolků v Rusku* z 20. května 1915 či v *Clevelandské dohodě* uzavřené 22. října 1915 mezi představiteli Českého Národního Sdružení a Slovenské ligu v USA.⁸ A rovněž *Pittsburská dohoda* z 30. května 1918, uzavřená za účasti T. G. Masaryka a výše uvedených krajanských organizací v USA, rozšířených ještě o Svaz českých katolíků. Vedle státního spojení Čechů a Slováků a postavení Slovenska je zde proklamována i povaha budoucího státního zřízení: „*Schvalujeme politický program usilující sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte Českých Zemí a Slovenska. Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy. ... Česko-slovenský štát bude republikou. Jeho Konštitúcia bude demokratická.*“⁹

Spojení Čechů a Slováků v jednom státě u Masaryka vycházelo z několika zásadních důvodů. Předně a v kontinuální vazbě na jeho předválečné pojmání obou národů jakou dvou etnických větví jednoho politického národa vycházel z přesvědčení, kterým argumentoval již ve výše uvedeném memorandu *Samostatné Čechy*: „*Slováci jsou Češi, přesto, že užívají svého nářečí.*“¹⁰ A s tím souvisel i druhý důvod vážící se k jeho státoprávním a geopolitickým úvahám a spojený též s pojmáním války jako první etapy v úsilí Němců o realizaci světovládných cílů pangermánského programu.¹¹ Proto pokud by uvažovaný český stát projektoval jen v historických hranicích českých zemí, uvědomoval, si že tento stát by byl jednak zahrnoval početnou německou menšinu a jednak by v podobě rozsahu území a hranic Německa a Rakouska byl obklopen silným německým živlem i zvnějšku. Proto usiloval spojením se Slovenskem „vysunout“ český stát z německého sevření více na východ, kde by bylo společnými hranicemi možno se napojit na další uvažované slovanské státy. Konkrétně Polsko a jihoslovanský stát.¹² V úvahu, samozřejmě, připadalo i případné prosperující a demokratické Rusko. A na samém konci války se pak naskytla možnost dosáhnout ještě většího posunu uvedeným směrem připojením Podkarpatské Rusi.

ou une Bohême Indépendente?) pro francouzského ministra zahraničních věcí A. Brianda z února 1916 (MASARYK, Tomáš, G. *Válka a revoluce: články, memoranda, přednášky, rozhovory 1914 – 1916*. 1. Praha : Ústav T. G. Masaryka – Masarykův ústav AV ČR, 2005, s. 187).

⁶ Zde konkrétně za Slovenskou ligu Albert Mamatey a Ivan Daxner.

⁷ VESELÝ, Zdeněk (ed.). *Dějiny českého státu v dokumentech*. 3. vyd. Praha : Professional Publishing, 2012, s. 461. Vedle toho, že se v prohlášení nehovoří o Slovácích, tak není zmíněna ani teritoriální skladba včetně Slovenska.

⁸ „*1. Samostatnosť Zemí Českých a Slovenska. 2. Spojenie Českého a Slovenského národa vo federatívnom svazku štátov, s úplnou autonómiou Slovenska...*“ (BENKO, Ján et al. (eds.). *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. I. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998, s. 445).

⁹ Tamtéž, s. 485.

¹⁰ VESELÝ, ref. 3, s. 338.

¹¹ Srov. MASARYK, Tomáš, G. *Nová Evropa: stanovisko slovenské*. Brno : Doplněk, 1994, s. 181 – 182.

¹² Ve vztahu k poslednímu – podobně jako v uvedeném projektu K. Kramář – vytvořením koridoru. (Srov. VESELÝ, ref. 3, s. 326 – 327).

Výše uvedené ve snaze – a to byl třetí důvod – představit nový stát pro dohodové spojení a ve svém vyústění pro mírovou konferenci, která měla nový stát mezinárodně stvrdit jako stát co nejvíce monolitní, tvořený jedním národem československým, majícím v tomto státě jak převahu co do počtu, tak i z hlediska rozsahu jím obývaného území. A nikoli jako stát národnostní, který by u spojenců mohl vyvolávat námitku, že nový stát má ve vinku totéž zatížení národnostní roztržičností jako předchozí habsburská monarchie.¹³

A ještě nutno poukázat na jeden aspekt. V případě Čechů Masaryk trval ohledně rozsahu nového státu na základě historického práva na integritě dosavadních hranic českých zemí. V případě Slováků (jakož posléze i Podkarpatských Rusínů) právo na jejich sebeurčení zakládal na přirozeném právu s právem odtržení se od historického území Uher. A to v obou případech na základě stejné podstaty zdůvodnění, které uvádí historik Z. Šolle: „*Uhry byly do roku 1918 konglomerátem území, obydlených řadou malých národů, podobně jako sousední velké habsburské Rakousko. Zatímco v Rakousku byli Němci (zejména čeští Němci) nástrojem pangermánského ovládnutí řady ostatních malých národů v Rakousku žijících, v Uhrách byli vládnoucím národem Maďaři, kteří krutě potlačovali všechny ostatní národy v uherském státě žijící. Proto bylo nutno rozbít historické útvary Rakouska a Uherska.*“¹⁴

Podobně význam česko-slovenské vazby zdůraznil na jaře 1916 E. Beneš: „*Za dnešních poměrů mezinárodních mohli bychom vůbec těžko postavit otázku samostatných Čech bez Slovenska a vůbec bychom nemohli postavit otázku samostatného Slovenska bez Čech. Jinými slovy, jeden bez druhého nemůžeme dojít k svému národnímu cíli... A tudíž nelze mluvit o české otázce, aniž by se nemluvílo o slovenské otázce, nelze mluvit o Slovácích, aniž by se tím zároveň nerozumělo hnutí české. V žádném směru nelze mluvit principiálně o nadřaděnosti nebo podřaděnosti. Tam, kde zavoláš Čech, nechť se ti ozve zároveň Slovák – bychom dnes řekli, je-li dovoleno takto měnit Kollára. A to platí i pro naše hnutí i pro praktické řešení politických problémů po válce, až půjde o organizaci československého budoucího státu.*“¹⁵

Vzhledem k nastolení vojensko-byrokratické diktatury v monarchii po vypuknutí války a perzekčním zásahům domácí politiky, pokud se mohla a chtěla vyjadřovat k situaci a budoucnosti obou národů, mohla tak činit jen v projevech loajality vůči monarchii, jak to dokumentoval vy-

¹³ Z tohoto aspektu též česko-slovenskou vazbu po válce zdůvodňoval E. Beneš: „*Češi před válkou a za války byli velmi málo známi, ale ještě méně byli známi Slováci. Uvést se samostatně v mezinárodní svět a učiniti jen ze slovenské otázky otázku mezinárodní bylo pro Slováky samotné takměř za takových okolností nemožné... Byl totiž v západní Evropě i vzhledem ke státu československému a ke všem novým státům strach z tzv. balkanisače střední Evropy – strach ten byl by jistě proti nám zvitězil, kdyby se postavila ještě otázka samostatného státu slovenského, majícího něco přes 2 miliony slovenského obyvatelstva*“ (BENEŠ, Edvard. *Smysl československé revoluce*. Praha: Památník odboje, 1923, s. 35 – 36).

¹⁴ ŠOLLE, Zdeněk. Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání. In: ŠOLLE, Zdeněk (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (Říjen 1918 – prosinec 1919)*. I. Praha: Archiv AV ČR, 1994, s. 51 – 52.

¹⁵ *Československá samostatnost* (Paříž), 8. 4. 1916, č. 16, s. 5. Cit. dle: ŠOLLE, ref. 14, s. 38 – 39.

nucený odmítavý postoj Českého svazu k cílům Dohody z 30. ledna 1917.¹⁶ Představy a úvahy o budoucím postavení Čechů a Slováků byly proto tajné a omezené na úzký okruh, konkrétně politiků činných v rámci Maffie, u nichž byla patrná oscilace mezi setrváním v rámci dosavadní monarchie, Kramářovým projektem slovanského impéria pod ruským vedením a úplnou samostatností, ale vždy v česko-slovenském spojení.¹⁷

Veřejně se pak domácí česká politika k požadavku státní samostatnosti a v tomto rámci i ke spojení Čechů a Slováků přihlásila v roce 1918. Již na jeho počátku deklarací generálního sněmu českých poslanců, známou jako *Tříkrálová deklarace* z 6. ledna 1918 a vycházející z koncepce jednotného československého národa: „*Národ náš hlásí se o svou samostatnost, opíraje se o své historické právo státní a jsa prodchnut všecek vřelou touhou, aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a ve svém státě svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém i na rovnosti všeho svého občanstva vybudovaném a v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovenské přispěti mohl k novému velkému rozvoji lidstva.*“¹⁸

Slovenská politická reprezentace pak o pět měsíců později. Konkrétně závěrem z důvěrné porady představitelů Slovenské národní strany 24. května 1918, kde se v 1. bodě usnesení uvádí, že „*Slovenská národní strana stojí na stanovisku bezpodmienečného a bezvýhradného samourčovacieho práva slovenského národa a na tomto základe vindikuje pre slovenský národ účasť na utvorení samostatného štátu pozostávajúceho ze Slovenska, Čiech, Moravy a Sliezska*“ (s tím, že o tomto má být informována i česká strana).¹⁹

Vytvoření společného česko-slovenského státu a konkrétní otázky s tím spojené zakotvovaly i dokumenty vzešlé z porad, které se uskutečnily koncem října 1918 mezi představiteli prozatímní československé vlády v čele s Edvardem Benešem a zástupci domácích českých politických struktur Českého svazu a Národního výboru v čele s Karlem Kramářem. Za slovenskou stranu byli přítomni zástupci Slováků, konkrétně Štefan Osuský a Ivan Markovič.²⁰ Proklamativně a veřejně pak bylo vyhlášení vzniku společného státu obsaženo ze strany české i slovenské politické reprezentace ve známé triádě pilířových a finálních dokumentů, jakými jsou *Washingtonská deklarace* (oficiálně *Prohlášení nezávislosti československého národa prozatímní československou*

¹⁶ Mezi nimi bylo v nótě odpovídající na výzvu prezidenta USA W. Wilsona z 19. prosince 1916 proklamováno též osvobození Čechů a Slováků z cizí nadvlády. (Znění nóty otištěno in: BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce: vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. III. Praha : Orbis a Čin, 1935, s. 283).

¹⁷ Blíže viz: PAULOVÁ, Milada. *Dějiny Maffie*. I. Praha : Nákladem Československé grafické Unie, 1937, s. 420 an.

¹⁸ VESELÝ, ref. 7, s. 465.

¹⁹ BEŇKO, ref. 8, I, s. 480. První veřejný požadavek národního sebeurčení Slováků jako „*uhorskej vetvy československého kmeňa*“ zazněl již v rezoluci přijaté několik týdnů předtím 1. května 1918 na prvomájovém shromáždění v Liptovskom Sv. Mikuláši uspořádaném slovenskými sociálními demokraty (*Mikulášska rezolúcia*), který byl také posledním impulzem k uvedenému stanovisku SNS. (Tamtéž, s. 470 – 472.)

²⁰ Znění dokumentů a příslušné odkazy viz in: VESELÝ, ref. 3, s. 379 an.

vládou) z 18. října 1918, *Zákon a Provolání Národního výboru* z 28. října t. r. a *Martinská deklarace*, přijatá Slovenskou národní radou 30. října t. r.²¹

Důležité bylo stvrzení vzniku společného státu Čechů a Slováků ze strany mezinárodního společenství. A to nejen v případě Československa, ale vůbec při vytváření nové státoprávní architektury ve střední Evropě připadlo mírové konferenci v Paříži v období let 1919 – 1920. A to pro nově vzniklý československý stát a jeho diplomacii přímo na konferenci znamenalo její hlavní aktéry, tj. představitele a zástupce vítězných mocností přesvědčit, že to bude stát životaschopný jak z hlediska svého vnitřního uspořádání a fungování, tak bude přínosný a potřebný i z hlediska svého mezinárodního postavení, zejména ve střední Evropě. A v této souvislosti tak na významu nabývalo ze strany jednání a závěrů mírové konference především nezpochybnitelné stvrzení toho, že nezbytnou součástí tohoto státu budou i Slováci a Slovensko.

II.

Pařížská mírová konference představuje v dosavadních dějinách diplomacie událost zásadního významu. A to v několika ohledech. Předně ukončovala v podobě první světové války dosud nejrozsáhlejší a nejničivější konflikt, který představuje první konflikt skutečně celosvětových, globálních rozměrů, i když její těžiště spočívalo především na evropských bojištích. Tomu odpovídala i povaha mírové konference, představující dosud největší počet zúčastněných stran. Ovšem s tím, že se diplomatického závěru války v podobě mírové konference nezúčastnily poražené státy, které se se svými protivníky nedohodly na příměří a ukončení bojů jako rovnocenní partneři. Státy tzv. Čtyřspolku byly nuceny přijmout kapitulaci za podmínek, které byly stanoveny vítěznými stranami Dohody. Jako první 30. září 1918 kapitulovalo Bulharsko, 27. října tzv. Andrásyho nótou Rakousko-Uhersko, 30. října t. r. Turecko a 11. listopadu t. r. konečně i Německo.

Bylo nesporným úspěchem dohodových diplomatů, že po kapitulacích aktech poražených států mírová konference byla připravena během velmi krátké doby a 18. ledna 1919 mohla začít v Hodinovém sále francouzského ministerstva zahraničních věcí v Paříži své jednání. Tak krátká doba, jež uplynula od konce bojů do zahájení konference, má zajisté své vysvětlení v tom, že

²¹ Jejich znění např. viz in: VESELÝ, ref. 7, s. 472 – 475, 479, 480, 481 – 482; BEŇKO, ref. 8, I, s. 493 – 496, 503 – 505, 513 – 514. Přitom je zajímavé, jak uvádějí M. Hronský a M. Pekník, že při jednáních o návrzích znění deklarace vystoupil I. Dérer, který na jednání tlumočil vzkaz delegace českých politiků v čele s K. Kramářem, která byla přes Vídeň na cestě do Ženevy k jednání s E. Benešem, že není jisté, že dohodové mocnosti budou akceptovat v rámci proponovaného českého státu i Slovensko. A proto bylo slovenské straně doporučováno, aby se namísto jednoznačného přihlášení se k novému státu vyjádřila raději mlhavě. A též aby v jejich poměru k Čechům vůbec v této souvislosti nebyl zmiňován požadavek svébytnosti či samosprávy Slovenska (HRONSKÝ, Marián – PEKNÍK, Miroslav. *Martinská deklarácia: cesta slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska*. Bratislava : VEDA, 2008, s. 268).

dohodové mocnosti, které byly hlavními vítězi války, již měly své představy o povaze a obsahu mírových smluv, plynoucí z jejich válečných cílů z předchozího období.

A to i přesto, že k jejich synchronizaci docházelo postupně. Připomeňme v této souvislosti tři nejdůležitější předtím rozdílné přístupy. Ten první se týkal budoucnosti mnohonárodnostních říší Rakousko-Uherska a Osmanské říše. Oproti britskému a francouzskému stanovisku ještě v lednu 1918 americký prezident Wilson v rámci svých 14 bodů stál na stanovisku autonomizace obou říší. Druhý se týkal toho, jak dalece tvrdá budou opatření vůči poraženým státům. Konkrétně v případě Německa byl maximalistický přístup potrestání Německa, prosazovaný Francií, mírněn ještě v průběhu konference.²² Třetí se týkal toho, zda konference bude své završení spatřovat jen v uzavření mírových smluv s jednotlivými poraženými státy, jak to bylo zvykem na všech předchozích mírových jednáních. Či zda právě vzhledem k dosud nevídanému rozvratu mezinárodních vztahů, který válka způsobila, neusilovat zajistit stabilitu mezinárodních vztahů a odvrácení případných podobných válečných konfliktů i vytvořením mezinárodní organizace sdružující jednotlivé státy, jak to navrhoval americký prezident Wilson již v posledním ze svých 14 bodů. Úspěchem toho posledního pak bylo přijetí *Paktu o Společnosti národů* v dubnu 1919 jako prvního dokumentu mírové konference.

Náročnost pařížské mírové konference umocňovalo i to, že konkretizace uvedených přístupů do mírových smluv sebou nesla přípravu množství opatření povahy územní, politické, vojenské i ekonomické. Význam konference v dosavadních dějinách byl podtržen i dalšími skutečnostmi. Tím, že měla vzhledem k povaze uzavíraného válečného konfliktu celosvětovou dimenzi, byla možno říci také první mírovou konferencí celosvětového rozsahu, ať už se jedná o rozsah řešených problémů, či počet jejích účastníků. Její význam jako zásadní události dosavadní multilaterální a konferenční diplomacie v dějinách umocňovalo i to, že se odehrávala na poprvé na také summitové úrovni.

V souvislosti s výše uvedeným se konkrétně odvíjela organizace a jednání konference. Rozhodující pozici na konferenci měli představitelé vítězných „spojených a přidružených mocností“ se „zájmy všeobecného charakteru“. Jmenovitě premiéři Francie, Velké Británie a Itálie G. Clemenceau, D. Lloyd George, V. Orlando a prezident USA W. Wilson, kteří spolu s jejich ministry zahraničí a zástupci Japonska tvořili v různých variantách (deseti, pěti, čtyř, tři) Nejvyšší radu (Supreme Council). Druhou skupinu tvořily státy s „díličními zájmy“. Sem se vedle Belgie či Polska, Jugoslávie, Řecka, ale např. i Číny a Panamy řadilo také nově vzniklé Československo. Této skupině připadla účast na jednání konference jen v záležitostech se jich bezprostředně týkajících. Do třetí skupiny pak přináležely neutrální státy.²³

²² Ze strany britského premiéra jeho memorandem z 25. 3. 1919, známým jako dokument z Fontainebleau.

²³ Přehledně k celkovému jednání konference viz SHARP, Alan. *The Versailles Settlement: Peacemaking after the First World War, 1919 – 1920*. Second Edition. Basingstoke – New York : Palgrave Macmillan, 2008; z dostupnějších titulů MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvorci: pařížská mírová konference 1919*. Praha : Academia, 2004; PROKŠ, Petr. *Vítězové a poražení: Střední Evropa v politických plánech velmocí za Velké války a na mírové konferenci v Paříži (1914 – 1918/1919 – 1920)*. Praha : Naše vojsko, 2016.

Jak bylo řečeno výše, zásadní změnou oproti mírovým jednáním v minulosti bylo, že přímými účastníky mírové konference nebyly poražené státy. Ty byly přizvány jen k převzetí připravených textů mírových smluv. Z mocností na konferenci též nebylo přizváno Rusko, v jehož případě se předpokládalo, že tamní sovětský režim bude jako nedemokratický svržen v rámci občanské války a zahraniční intervence.

Oficiálně nejvyšším orgánem konference bylo plenární zasedání, složené z členů všech delegací zúčastněných států. Oproti téměř permanentně zasedající Radě se jeho role omezila na schvalování stanovisek Rady. Pro vypracovávání stanovisek k jednotlivým otázkám bylo ustaveno celkem 58 výborů a komisí, kterým jednotlivé státy předkládaly své požadavky a nároky.²⁴

III.

V době zahájení mírové konference v Paříži nově vzniklé Československo procházelo procesem své konsolidace ve dvou liniích. V té první se jednalo o vytváření a etablování vnitropolitických struktur a institucí včetně konstituování ministerstva zahraničních věcí a československé zahraniční služby. Ve druhé pak o problémy spojené s ovládnutím území nového státu. Konkrétně se jednalo o iredentu Němců z českého pohraničí, polské nároky na některá severní československá území a o problematiku Slovenska. První se podařilo vyřešit v českém pohraničí potlačením iredenty už i proto, že dotčená území, obývaná od středověku Němci, byla vždy integrální součástí Českého království. Řešení dalších dvou problémů bylo složitější. Polské nároky na Těšínsko, Oravu a Spiš přerostly ve vzájemný ozbrojený konflikt (tzv. sedmidenní válka).²⁵

Ještě složitější bylo ovládnutí území a stanovení hranic Slovenska. Nová maďarská vláda v čele v Mihályem Károlyim usilovala o udržení integrity Uher v dosavadním rozsahu.²⁶ Oporou jí v tom bylo jak příměří uzavřené kolabujícím Rakousko-Uherskem 3. listopadu 1918 v Padově, které stanovovalo konkrétní demarkační linii jen na italské frontě, tak i příměří, které Károlyiho vláda uzavřela o deset dní později v Bělehradě. To stanovovalo demarkační linii jen na balkánské frontě, a nikoli mezi Maďarskem a Slovenskem. Maďaři se proto snažili zde dále setrvat.²⁷

²⁴ Pro teritoriální záležitosti nástupnických států konkrétně komise pro záležitosti československé (a zde ještě speciální komise týkající se problematiky Těšínska, Oravy a Spiše), polské, rumunsko-jugoslávské, pobaltské, ale i řecké a souhrnně pro celou tuto agendu pak Ústřední teritoriální komise, již předsedal blízký spolupracovník G. Clemenceaua André Tardieu.

²⁵ Blíže k problematice (konkrétně polské nároky na Těšínsko, Oravu a Spiš), která sice byla významným tématem „československého koše“ na mírové konferenci, ale zde není předmětem výkladu, viz z řady titulů naposledy JELÍNEK, Petr. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918 – 1924*. Opava : Maticeslezská, 2009.

²⁶ Jediná případná územní koncese se týkala Chorvatska a Slavonska, které se případně měly stát na základě manifestu císaře Karla I. z 16. října 1918 součástí jihoslovanského státu v rámci federalizované rakouské monarchie.

²⁷ Podle par. 6 padovského příměří spadalo rakousko-uherské území i nadále pod předchozí správu. Bělehradské příměří, které uzavřela Károlyiho vláda ve snaze zabránit postupu srbské armády do Uher s hlavním velitelem dohodových armád na Balkáně gen. Franchetem d'Espereym, v par. 17 také stanovovalo, že území Uher (s výjimkou Chorvatska a Slavonska) se ponechává pod dosavadní správou.

V rámci udržení integrity Uher se nová maďarská vláda svým způsobem snažila napodobit císařský manifest z 16. října 1918 o federalizaci západní poloviny právě rozpadlého soustátí návrhem poskytnout nemaďarským národům autonomii. Důkazem toho byl i pozdravný telegram ustavující se Slovenské národní radě, který ji zaslal koncem října 1918 Károlyi ještě jako předseda krátce předtím vzniklé Maďarské národní rady a v němž se uvádělo, „*že podľa nášho presvedčenia a svätej viery slovenský a maďarský ľud sú na seba odkázané a že v priateľskej dohode a bratskej spolupráci musíme hľadať podmienky krajšej budúcnosti a zábezpeku lepšieho života*“.²⁸

Podstata maďarské politiky spočívala v tom, že byla ochotna uznat, že sice byla prohrána válka, ale její důsledky se nedotknou územní integrity Uher. V tomto úsilí také Károlyi při různých jednáních kladl důraz jen na diskontinuitu s politikou předchozí uherské vlády a prezentoval se jako představitel maďarských demokratických sil, které jsou zodpovědné za další vývoj uherského státu v jeho předválečném rozsahu. Důkazem demokratické transformace měla být také státoprávní přestavba Uher, respektující právo na sebeurčení jejich jednotlivých národů – ovšem jen ve stávajícím státním rámci.²⁹

Slovenská a také československá politika však tento přístup zásadně odmítla. Výkonný výbor SNR ve své odpovědi na uvedený Károlyiho telegram další státní soužití s Maďary odmítl jasným vymezením nové podoby vzájemných vztahů jako vztahů mezi dvěma státy: „*Slobodný česko-slovenský národ chce byť dobrým susedom a bratom maďarského národa.*“³⁰

Československé diplomacii, jmenovitě ministru zahraničí Edvardu Benešovi, se prostřednictvím francouzských vládních míst i přes řadu problémů koncem listopadu 1918 podařilo dosáhnout anulování bělehradského příměří. V nótě s datem 3. prosince 1918 pak nejvyšší velitel spojeneckých vojsk maršál Ferdinand Foch prostřednictvím velitele východních dohodových vojsk pplk. F. Vixe sdělil československé i maďarské straně, že Československo jako spojenecký stát má právo na obsazení slovenského území, které tudíž maďarská vláda musí bezodkladně vojensky vyklidit.³¹ Fochova nóta však přesně nespecifikovala území, která mají Maďaři opustit. Dne 6. prosince t. r. pak dočasnou demarkační linii dohodl přímo s maďarskou vládou diplomatický zástupce Československa v Budapešti Milan Hodža. Ta však vedla severněji, než byla představa Prahy. O dva týdny pak mezi Československem a Maďarskem hraniční linii stanovila Dohoda. Stalo se tak konkrétně nótou francouzského ministra zahraničí Stephena Pichona z 21. prosince t. r., vytyčující jižní a východní hranice Slovenska následovně: „*Dunaj, od dnešnej hranice*

²⁸ BEŇKO, ref.8, II, s. 35 – 36.

²⁹ K snahám maďarské vlády získat pro svůj postup i SNR viz RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914 – 1992*. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, s. 70 – 71.

³⁰ BEŇKO, ref. 8, II, s. 37. Český publicista F. Peroutka ve své známé práci o prvních letech Československa stanovisko SNR komentoval slovy: „*Ačkoliv Károlyi jinak velice se lišil od padlé uherské vlády, udržoval dále její program územní integrity. Řeč o ničem více než o dobrém sousedství i jeho sluchu zněla jako zvuk zvonu pohřebního*“ (PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. I. Praha : NLN, 1991, s. 116).

³¹ Její znění viz BENEŠ, ref. 16, II, s. 489.

*Uhorska až k rieke Ipel' odtiaľ tok rieky Ipel' až k mestu Rimavská Sobota, potom priama čiara od západu k východu až k rieke Uh a odtiaľ potom tok rieky Uh až ku hranici Haliča.*³² Nutno ovšem podotknout, že Pichon konečné stanovení těchto hranic podobně jako hranic celého Československa i dalších zemí odkazoval až na mírovou konferenci.

V tomto mezinárodně daném provizoriu se postupně etablovala moc československého státu na Slovensku. Koncem roku 1918 sem byl vyslán jako ministr s plnou mocí Vavro Šrobár.³³ Vojskovsky bylo Slovensko ovládnuto do konce ledna příštího roku.

IV.

Z hlediska mezinárodního bylo důležité, že pokud šlo o pojmání československé otázky na pařížské mírové konferenci, existenci Československa nikdo nezpochybňoval, což předjímala řada předchozích diplomatických uznání československé vlády ještě před vznikem a těsně po vzniku Československa, zejména ze strany dohodových velmocí jako hlavních aktérů konference.³⁴ To se vztahovalo v širším středoevropském kontextu i na další státy, kde se ovšem počítalo s užší koordinací mezi nimi.³⁵ Konkrétně se to týkalo Československa, Polska a Jugoslávie, což se v plném rozsahu nerealizovalo pro konfliktní československo-polský vztah ohledně Těšínska, Oravy a Spiše.³⁶

Zájem Československa a agenda vrcholných dohodových aktérů ve spojitosti s tím se tak na mírové konferenci soustředily na problematiku, která s uznáním existence Československa tvořila spojitě nádoby, tj. na územní rozsah a hranice nového státu, kde otázka Slovenska hrála kardinální roli. A to ve vazbě na to, že Československo bude zatíženo velkým procentuálním zastoupením jinonárodního obyvatelstva v podobě národnostních menšin, zejména německé a maďarské. A k tomu v závěrečné fázi vzniku Československa přistupovalo ještě předtím neplánované připojení Podkarpatské Rusi, o jehož rusínském obyvatelstvu nebylo zřejmé, zda ho

³² BEŇKO, ref. 8, II, s. 71 – 72. Blíže k problematice demarkační linie viz BENEŠ, ref. 16, II, s. 479 an.; KLIMKO, Jozef. *Politické a právne dejiny hraníc predmnichovskej republiky 1918 – 1938*. Bratislava : Veda, 1986, s. 45 an.; HRONSKÝ, Marián. *Boj o Slovensko a Trianon*. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998, s. 121 an.

³³ K V. Šrobárovi v této souvislosti i v celkovém záběru jeho osobnosti viz PEKNÍK, Miroslav a kol. *Dr. Vavro Šrobár: politik, publicista a národnoosvetový pracovník*. Bratislava : VEDA, 2012.

³⁴ Jako zcela jasnou záležitost existenci Československa v rozsahu českých zemí, Slovenska i Podkarpatské Rusi např. dokumentuje příslušná pasáž instrukcí pro zástupce USA na mírové konferenci, zpracovaných odbornou sekci poradního orgánu amerického prezidenta (*Peace Inquiry Bureau*) z 21. 1. 1919: „*Zřízení Česko-Slovenského státu je již fait accompli. Jeho vládní mašinerie byla již zorganizována, a tak již zbývá jen potvrdit podmínky jeho existence a jeho hranic*“ (MILLER, David, H. *My Diary. At the Conference of Paris. With Documents*. Volume IV. New York : Appeal printing Company, [1924], s. 230 – 231).

³⁵ K diferencí těchto představ a jejich motivů stručně viz úvodní pasáž ve starší, ale přesto si svou platnost ponechávající práci americké historičky D. Permanové (PERMAN, Dagmar. *The Shaping of the Czechoslovak State: Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914 – 1920*. Leiden : E. J. Brill, 1962).

³⁶ Zmíněná D. Permanová vzhledem k tomu uvádí, že se sice na závěr mírové konference objevily pochyby, zda provedená opatření povedou ke stabilitě střední Evropy, ale dohodové mocnosti vzhledem k poklesu politického a vojenského vlivu ve střední a východní Evropě „*nemohly již v těchto faits accomplis prosadit žádné zásadní změny*“ (PERMAN, ref. 35, s. 7).

pojímát jako další národní větev v rámci československého národa, či jako samostatný národ, resp. národnostní menšinu.³⁷ Snad vzhledem k tomuto skladebnému procesu československého státu, poněkud připomínající puzzle, britská autorka M. Macmillanová vyjádřila význam utváření Československa pro dohodové spojení a pařížskou mírovou konferenci až k poněkud příkrým konstatováním: „*Ani Britové, ani Američané se příliš nezajímali o tuto novou zemičku, která připomínala pulce s hlavičkou na západě a s ocasem mávajícím na východě, tísničoho se mezi Polskem na severu a Maďarskem na jihu. Francouzi zájem projevovali, nikoli však z nějakých sentimentálních pohnutek, ale kvůli bezpečnosti.*“³⁸ A právě v této souvislosti ve snaze oslabit výtku na národnostní tříšť nového státu významnou roli pro československou stranu na konferenci hrála otázka Slovenska.

Operační prostor pro prosazení československých požadavků včetně začlenění Slovenska vytvářel model, který hlavní mocnější protagonisté mírové konference stanovili i pro další nově vzniklé státy. Jejich požadavky a představy měly být nejdříve vylechnuty vedením konference a poté postoupeny k dopracování a konkretizaci na úrovni příslušných komisí. Konečné schválení pak následně připadlo vedení konference.

Pro československou stranu to byl úkol náležitě se na toto „grilování“ před nejvyššími a rozhodujícími představiteli připravit (viz níže). Význam při tom mělo vedle již uvedeného i několik dalších faktorů. Československo náleželo ke skupině států příslušejících k vítězné koalici (i když v druhořadém postavení zařazené, jak bylo uvedeno výše, do skupiny „stát s dílčími zájmy“). A na straně vítězů se také – byť omezeně – podílelo na jednání dohodových mocností o příměří koncem války. Konkrétně ve vztahu k Rakousko-Uhersku a Německu na základě uznání Československa za spojení a na základě smluvního ujednání s Francií a Velkou Británií o československé účasti na spojeneckých konferencích týkajících se také československých zájmů.³⁹ A od toho se i ve věci jeho požadavků odvíjela příznivá očekávání. Avšak poněkud v rozporu s realitou, na kterou upozorňuje B. Ferencuhová: „*Napriek spontánnemu vzniku nových štátov veľmoci chceli pristupovať k územiu bývalého Rakúsko-Uhorska ako k územiu porazeného nepriateľa a Československo sa muselo stále dovolávať svojho štátutu vojnového spojenca. Do 17. marca 1919 nebolo jasné, či bude priamym signatárom mierových zmlúv.*“⁴⁰

Významné bylo i to, že na mírové konferenci bylo Československo zastupováno jednotnou delegací tohoto státu. Nikoli jako parciální delegace česká a slovenská, které měly od meziná-

³⁷ K problematice Podkarpatské Rusi podrobně RYCHLÍK, Jan – RYCHLÍKOVÁ, Magdaléna. *Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918 – 1946*. Praha : Vyšehrad, 2016.

³⁸ MACMILLANOVÁ, ref., 23, s. 235 – 236. A s poukazem na uvedenou územní a národnostní nesourodost nového státu jako předem daný důvod následného rozpadu další britská autorka M. Heimannová ve své monografii o Československu jako státu který selhal, v závěru kapitoly s rovněž sugestivním názvem *The Invention of State* uvádí: „*Založení nového státu se ukázalo úžasně jednoduchou záležitostí, jeho udržení však už byla věc mnohem obtížnější*“ (HEIMANN, Mary. *Czechoslovakia. The State that failed*. New Haven – London : Yale University Press, 2009).

³⁹ Blíže BENEŠ, ref. 16, II, s. 445 an.

⁴⁰ FERENCUHOVÁ, Bohumila. *Francúzsko a slovenská otázka 1789 – 1989*. Bratislava : VEDA, 2008, s. 219.

rodního fóra stvrzení své jednotnosti teprve dosáhnout.⁴¹ Oficiálně byla československá delegace vedená předsedou vlády Karlem Kramářem. Ve skutečnosti byl hlavním jejím vyjednavatelem ministr zahraničí Edvard Beneš, znalý dohodového diplomatického prostředí již z doby války.⁴² Vedle Beneše měl velký podíl na jednáních také generální tajemník československé delegace, slovenský diplomat a tehdejší vyslanec v Londýně Štefan Osuský, který pak po Benešově návratu do Československa v září 1919 byl 7. listopadu t. r. oficiálně pověřen vedením delegace.

Součástí delegace se stala i řada odborníků a zpravodajové, kteří jako poradci byli členění podle příslušné tematiky a úkolů celkem do 17 skupin.⁴³ Spolu s dalším pomocným personálem a zpravodaji předních českých deníků tak československá delegace čítala na osm desítek členů.⁴⁴ Vedle toho se někteří českoslovenští zástupci podíleli i na práci některých všeobecných konferenčních komisí.⁴⁵ Po dobu jednání konference československá delegace představovala samostatný odbor v rámci formujícího se ministerstva zahraničních věcí.⁴⁶

Z celkového počtu bylo v delegaci zastoupeno vedle Š. Osuského celkem již jen několik dalších Slováků: publicista, jazykovědec, literární historik Jozef Škultéty (skupina pro etnografické, geografické a statistické otázky), národohospodář a podnikatel Fedor Houdek (národohospodářské otázky), politik Igor Hrušovský (otázky průmyslové, obchodní, koloniální a námořní), od-

⁴¹ Proto byla z tohoto hlediska důležitá korekce Martinské deklarace, provedená bezprostředně po jejím přijetí z iniciativy Milana Hodži. Konkrétně byl vypuštěn 4. bod, žádající samostatné zastoupení Slováků na mírové konferenci, z čehož vyplývalo, že nový stát včetně Slovenska bude zastupovat společná československá delegace (BENKO, ref. 8, I, s. 493 – 496; HRONSKÝ – PEKŇÍK, ref. 18, s. 278 – 279). Tedy shodně s požadavkem obsaženým na české straně již v Tříkrálové deklaraci: „...jsme povinni určitě a jasně za lid český a porobenou a politicky umlčenou větev slovenskou v Uhrách vyznačiti svoje stanovisko k nové úpravě poměrů mezinárodních ... protestujeme slavnostně proti odmítání práva na sebeurčení národů při jednání mírovém a žádáme, aby ve smyslu práva toho zabezpečena byla všem národům, tedy i našemu, účast a plná volnost obhájití svých práv na mírovém kongresu“ (VESELÝ, ref. 7, s. 464 – 465).

⁴² Beneš se pak stal i formální hlavou delegace, když Kramář po obecních volbách konaných v červnu 1919 jednání konference opustil, když volby vyhrála sociální demokracie a novým československým premiérem se za tuto stranu stal Vlastimil Tusar, předtím vládní zmocněnec zastupující Československo v diplomatických stycích s Rakouskem.

⁴³ Základní seznam delegace podle údajů in: HOUDEK, Fedor *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava : Prúdy, 1931, s. 283 – 285. Zajímavé je, že poradci vedle obecných problémů (např. etnografické, geografické, národohospodářské, obchodní, dopravní, vojenské, církevní, právnícké, sociální) byli vyčleněni i pro otázky Slezska, Podkarpatské Rusi a Lužic, nikoli však pro slovenskou problematiku. (K tomu ze současné literatury blíže viz DEJMEK, Jindřich – KOLÁŘ, František. Počátky československé diplomacie. In: DEJMEK, Jindřich – KOLÁŘ, František – NĚMEČEK, Jan (eds.). *Československo na pařížské mírové konferenci 1918 – 1920*, I. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2001, s. 25 – 26; KUKLÍK, Jan. Československá delegace na pařížské mírové konferenci ve světle memoárů profesora Jana Krčmáře a CHODĚJOVSKÝ, Jan. Vědci uprostřed „velké politiky“. Pařížská mírová jednání ve svědectví odborných poradců československé delegace. In: DEJMEK, Jindřich a kol. *Zrod nové Evropy: Versailles, St. Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*. Praha : Historický ústav AV ČR, 2011, s. 125 – 138 a s. 139 – 157; k slovenské účasti HRONSKÝ, ref. 32, s. 158; z pamětníků pak KRČMÁŘ, Jan et al. *Paměti*. II. díl. Praha : Filozofická fakulta UK – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2007).

⁴⁴ Z toho stálých delegátů byla kontinuálně účastna mírové konference zhruba pětina. Ostatní pouze v době, kdy byla prodávána jich se týkající problematika. (Srov. KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918 – 1935*. Praha : Torst, 2005, s. 66).

⁴⁵ Konkrétně v komisích mezinárodního práva, pro mezinárodní komunikace a pro režim řek a přístavů, pro Společnost národů a pro zkoumání válečných škod (DEJMEK – KOLÁŘ – NĚMEČEK, ref. 43, s. 209 – 210).

⁴⁶ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl 1. Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918 – 1992)*. Praha : Academia, 2012, s. 27 – 28.

borník na dopravní problematiku Viliam Černo (otázky železnic a vodních cest) a páter Marian Blaha (církevní otázky).⁴⁷

Souhrnně a konkrétně byly československé požadavky zpracovány do memorand určených vedení mírové konference. Podklady pro ně už od konce listopadu 1918 připravoval Úřad pro přípravu mírové konference v Praze za pomoci odborných poradců, z nichž řada, jak bylo uvedeno výše, byla i členy československé konferenční delegace.

Nutno ocenit, že se jednalo vsutku o obdivuhodný výkon, když uvážíme, že na přípravu materiálů a jejich zpracování bylo jen několik málo měsíců. To odráželo na základě odborné kvalifikace daných odborníků jejich schopnost ve svém celku uceleně a propojeně zdokumentovat a zdůvodnit požadavky předkládané příslušným orgánům mírové konference (i když, abychom byli spravedliví, ne vždy bez tendenčnosti, plynoucí z politického zadání vedení československé delegace) v tak „hvězdné hodině“, jakou byl vznik státu a potřeba získat uznání mezinárodního společenství.

A nutno si v této souvislosti též uvědomit, že o budoucnosti rozsahu Československa rozhodovali v pozicích nejvyšších představitelů Dohody lidé, kteří vedle své jistě nesporné politické kvalifikace sice měli rozsáhlé znalosti, ale až na výjimky určitě ne z problematiky tak detailní, jakou byla národnostní a územní česká a slovenská problematika v kontextu střední Evropy. Proto byly důležité podklady a návrhy, které pro ně také připravovaly týmy odborníků.⁴⁸

Konečnou formulaci a úpravu memorand si pak provedl E. Beneš sám (a také je místy ich formou vykládá).⁴⁹ Memoranda nesla následující tematické názvy: 1. Čechoslováci. Jejich dějiny a civilizace – Jejich zápas a dílo – Jejich role ve světě; 2. Územní požadavky Československé republiky; 3. Problém Němců v Čechách; 4. Problém Těšínského Slezska (během československo-polského konfliktu o tuto oblast doplněno ještě Memorandem 4a o situaci ve Slezsku); 5. Slovensko. Požadované území na Slovensku; 6. Problém Uherských Rusínů; 7. Lužičtí Srbové; 8. České Horní Slezsko (Oblast Ratibořska); 9. Problém území Kladska; 10. Problém úpravy československých a německo-rakouských hranic; 11. Československá republika a její právo na náhradu válečných škod; 12. Komise pro internacionalizaci přístavů, vodních cest a železnic.⁵⁰

⁴⁷ HOUDEK, ref. 43, s. 284; HRONSKÝ, ref. 32, s. 213 – 214. Jak uvádí ve svém dobovém článku I. Markovič (*Slovák*, 18. 2. 1919), v předběžném složení byla namísto Černa původně – a to jako jediná žena – spisovatelka a překladatelka Helena Turcerová-Devečková (srov. MARKOVIČ, Ivan. Z mierových porad. In: DEÁK, Ladislav (ed.). *Súčasnici o Trianone*. Bratislava : KUBKO GORAL, 1996, s. 11). Z uvedených pomocníků vedení československé delegace též významnou úlohu jako Osuského tajemník sehrál Ivan Krno, zejména při jednání o mírové smlouvě s Maďarskem.

⁴⁸ Na americké straně to bylo výše zmíněné *Peace Inquiry Bureau*, na britské *Political Intelligence Department* ve Foreign Office a na francouzské pak *Comité d'Etudes* (k poslednímu blíže viz FERENČUHOVÁ, ref. 40, s. 204 an.).

⁴⁹ Na úpravách se podílel též K. Kramář, jehož teritoriální představy byly ještě rozsáhlejší (srov. PERMAN, ref. 35, s. 126).

⁵⁰ V tomto rozsahu memoranda uvádí příslušná francouzská dokumentace *Recueil des Actes des Conférences*, IV – Commissions de la Conférence (Procès verbaux, Rapports et Documents). C – Questions territoriales. (1) Commission des affaires tchéco-slovaques. Paris : Imprimerie nationale, 1923, s. 161. Bez posledního 12. memoranda všechna předchozí ve francouzském znění a souběžném německém překladu vydal na konci 30. let v nacistickém Německu H. Raschhofer. V úvodu editor jejich autory kritizuje za záměrně mylné a manipulativní informace, zejména v memorandu č. 3 o počtu Němců (RASCHHOFER, Hermann (ed.). *Die tschechoslowakische Denkschriften für die Friedenkonzferenz von Paris*

V souhrnu bylo z československé strany požadováno především uznání českých zemí v jejich historických hranicích. Dále byla požadována rektifikace jejich hranic vůči Prusku, Sasku, Bavorsku a Rakousku. Požadováno bylo spojení Slovenska s českými zeměmi. Dále bylo požadováno připojení Podkarpatské Rusi, o což již žádala ještě před vznikem Československa reprezentace Rusínů žijících v USA, záhy po válce spolu s nimi i zástupci domácích Rusínů na Podkarpatské Rusi s podmínkou, že tomuto území bude rámci Československa poskytnuta autonomie.⁵¹ Bylo požadováno též připojení Lužických Srbů a vytvoření územního koridoru mezi Československem a Jugoslávií podél rakouských a maďarských hranic pod správou Společnosti národů. Velký prostor v rámci uvedených memorand mělo zdůvodnění uvedených požadavků, zejména s využitím historické, strategické a ekonomické argumentace.

Slovenské problematiky se ve vazbě na československý stát bezprostředně a detailněji týkalo první, druhé a páté memorandum.

První memorandum svým pojetím plnilo roli vstupního a vzhledem k předpokládané malé znalosti dohodových státníků o české a slovenské problematice též základního informativního materiálu, a to v širším evropském kontextu. Proto byly nejdříve v úvodu podány údaje a charakteristiky o vývoji Slovanů jako etnického celku, jehož jsou Češi i Slováci součástí a představují mezi Slovany nejvyspělejší a nejcivilizovanější element. Poté byla pozornost věnována problematice historického vývoje slovanských národů a jejich vyspělosti od středověku do 19. století a v této souvislosti též problematice jejich konfliktních vztahů s Germány a potažmo povaze stejným vztahům česko-německým. V závěru pak bylo zdůrazněno, že „*všichni čeští i slovenští veličáni bojovali po celý svůj život za velké humanitní ideje*“ a že „*ukázali, že proti násilí a brutální německé (a též maďarské) síle Čechoslováci nemohli úspěšně postavit než sílu ducha a velké morální principy*“.⁵² A to je řadí po bok dnešních vítězných mocností a činí opodstatněným nárok na jejich stát. Ve vztahu ke slovenské problematice je zde zajímavé, že je používáno až na jednu výjimku kompaktního označení Čechoslováci, které tím vlastně samozřejmost požadovaného spojení českých zemí a Slovenska v jeden stát navozuje. I zde je se známou argumentací použit model jednoho národa Čechoslováků, čítajícího deset milionů, jak bylo uvedeno již v úvodu memoranda „*již po tři staletí podmaněného a hanebně vykořisťovaného a v Uhrách Maďary odnárodňovaného a zpozdřovaného ve svém vývoji*“.⁵³

1919/1920. Berlin : Carl Heymanns Verlag, 1937). Vyvrácení obvinění tohoto druhu E. Beneš věnoval příslušnou pasáž práce o vztahu mezi Německem a Československem v svém rukopisu z roku 1937 (BENEŠ, Edvard. *Německo a Československo*. Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2005, s. 105 – 108). Poslední vydání stejného počtu memorand jako Raschhofer jen v německém znění viz GORDON, Helmut. *Benes-Denkschriften. Die Tschechoslowakei und das Reich 1918/19*. Kommentar und Kritik. Berg : Verl.-Gemeinschaft Berg, Abt. Druffel-Verl., 1990. K české edici zatím nedošlo.

⁵¹ Dne 16. 5. 1919 takto rozhodla Ústřední ruská národní rada, vzešlá jako společný ústřední orgán z jednání delegátů národních sídlících v Chustu a Prešově se zástupci amerických Rusínů 8. 5. 1919 v Užhorodě (bližší viz RYCHLÍK – RYCHLÍKOVÁ, ref. 37, s. 48).

⁵² RASCHHOFER, ref. 50, s. 26/27.

⁵³ Tamtéž, s. 4/5.

Neoddělitelné sepětí Čechů a Slováků a jejich území jako základ Československa bylo zdůrazněno ve vztahu ke Slovensku již na úvodu druhého memoranda s tímto zdůvodněním při výčtu toho, co představuje československou problematiku: „*Otázka Slovenska, které bylo Čechům před více staletími vyrváno, uměle odděleno od Čech a nyní je novou Československou republikou reklamována na základě práva národů na sebeurčení.*“⁵⁴ V následné první části memoranda pak bylo odkazováno na Velkomoravskou říši, prezentovanou ve výkladu československé státní ideje jako společný stát Čechů a Slováků. K historické národní a státní česko-slovenské souvaze se zde konkrétně uvádí: „*Češi se koncem 6. století usadili v zemích, které jim nyní náleží, tj. v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Vytvořili nezávislý národní stát, který koncem 9. století dosáhl svého vrcholu. Ten tehdy představovala Velkomoravská říše, která zahrnovala Čechy, Moravu, velkou část Slezska a západní Haliče, Slovensko a Panonii. ... Když Maďari vpadli do Uher (907), byli Slováci zatlačeni do Karpat. S Čechy zůstali spojeni do roku 1025. Ale po tomto datu definitivně upadli do maďarského područí.*“⁵⁵ A v závěru této pasáže jsou s důrazem na historickou státní kontinuitu odůvodněny československé územní nároky: „*Československo formuluje dnes své územní požadavky na základě svých historických tradic a se zřetelem na to, že český stát (sestavující ze svých třech provincií) nikdy právně nepřestal existovat: proto vzhledem k těmto historickým tradicím Čechy, Morava, Slezsko (se Slovenskem) představují základ národního prostoru Československou republikou požadovaného.*“⁵⁶

I když, jak už bylo řečeno výše, odborníky je ve vztahu k nárokům ohledně Slovenska zdůrazňováno přirozené právo,⁵⁷ tak argumentaci Velkou Moravou lze do určité míry pojmout vlastně za náznak uplatnění historického práva.⁵⁸ Avšak jen do určité míry, protože na slovenském území Velkomoravská říše zaujímal jen jeho západní část. Proto také z toho nebyl v dalším vyvozován kategorický nárok, spíše šlo o pokus ukázat na společný národní a státní počátek.

Slovensku byla pozornost zvláště pak věnována ještě ve třetí části tohoto memoranda. Ta je významná tím, že jsou zde stručně podány základní parametry Slovenska. V oddíle věnovaném geografii Slovenska je podán stručný rozsah požadovaného slovenského území. Slovensko, sestávající v rámci Horních Uher z 16 žup a části 2 dalších, je zde rozčleněno na dvě části: západní Slovensko a východní Slovensko.⁵⁹ Celkově takto proponovaný rozsah Slovenska činil 59 tisíc

⁵⁴ Tamtéž, s. 34/35.

⁵⁵ Tamtéž, 50, s. 36/37.

⁵⁶ Tamtéž, s. 42/43.

⁵⁷ Vedle výše uvedeného stanoviska Z. Šolleho z dalších např. E. Irmanová: „*Pro spojení Slováků s Čechy a pro stanovení slovenských hranic bylo nutno se dovolávat práva přirozeného, doplněného zeměpisnými a strategickými důvody, neboť všechny historické důvody posilovaly maďarské stanovisko*“ (IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad. Labem : Albis International, 2002, s. 160).

⁵⁸ Historickoprávní argumentaci vedle přirozenoprávní použil ve vztahu ke Slovensku i Masaryk, např. ve spisu *Nová Evropa*: „*Čechové ... mají právo na samostatnost státu jimi vytvořeného. Mimo to mají přirozené a historické právo na přičlenění Slovenska ... Slovensko, tvořící jádro velkomoravské říše, bylo Maďary odtrženo v 10. stol.*“ (MASARYK, ref. 11, s. 149 – 150). K problematice konstrukce česko-slovenské národní a státní jednoty v dalším období viz RYCHLÍK, ref. 29, s. 106 – 109.

⁵⁹ RASCHHOFER, ref. 50, s. 46/47, kde je přesný rozpis dle jednotlivých žup.

km².⁶⁰ V oddíle týkajícím se obyvatelstva, je uvedeno, že podle posledních statistik na Slovensku žije 3 miliony obyvatel, z toho Slováků je cca 2 miliony 300 tisíc.⁶¹ V posledním oddíle této části, zabývající se politickým významem požadovaných hranic Slovenska, jsou odůvodněny nároky týkající se oblastí obývané na Slovensku Maďary, a to následovně: 1. Velká část maďarského obyvatelstva se na Slovensku ocitla v důsledku bezměrné maďarizace ze strany uherské vlády. 2. Anexe těchto území je kompenzována téměř stejným počtem Slováků žijících v maďarských oblastech Uher. 3. Československem požadované území Slovenska tvoří jeden geografický celek. Na severu ohraničeno horskými celky Tater a Karpat, na západě řekou Moravou, na jihu Dunajem od Bratislavy až k Vácu. V této souvislosti je kategoricky zdůrazněno, že „*dunajská hranice je pro Československo životně důležitou otázkou*“, o níž se nedá s Maďary vůbec diskutovat. A to zejména kvůli Bratislavě, kde žije převaha německého obyvatelstva a která je považována za hlavní město Slovenska, kde po staletí žilo slovenské obyvatelstvo a dosud žije v jejím okolí.⁶² 4. „*V těchto dvou oblastech je to mezi Slovenskem a Maďarskem jediná přirozeně možná hranice. Zcela jiná hranice by kvůli své nepřesnosti byla neustálým zdrojem sporů, čtivosti a provokací z jedné či druhé strany*“.⁶³ Dále bylo z hlediska významu dunajské hranice argumentováno, že Československo se tak stane skutečným podunajským státem, což bude mít neocenitelné politické i hospodářské důsledky: „*Bez dunajské hranice je československý stát ve střední Evropě zbaven základu, který je naprosto nezbytný pro jeho budoucí postavení ve střední Evropě. ... Dunaj je pro československý stát jedním z těch sloupů, které podírají celou jeho politickou a hospodářskou konstrukci.*“⁶⁴

Memorandum ke Slovensku (5. memorandum) detailně rozvádělo argumenty přináležetosti Slovenska a Slováků k československému státu. V úvodu, který je uveden modelovým vyjádřením o Slovácích jako větvi československého národa, je podán stručný přehled slovenských dějin a slovensko-maďarských vztahů. Na to pak navazuje pasáž líčící utrpení Slováků pod maďarským panstvím. Závěrečná pasáž podrobně popisuje s mapovou přílohou požadované hranice Slovenska. Jih hranic je vázán, jak již bylo uvedeno, především na Dunaj. Na rozdíl od vymezení hranic v předchozím, druhém memorandu, jsou pak dále hranice vytyčeny směrem na jihovýchod a východ.⁶⁵ Závěr memoranda pak tvoří statistické přehledy a přílohy dokumentující podrobně maďarský útlak Slováků a národnostní poměry a doprovázející tak oprávněnost uvedených územních požadavků ohledně Slovenska.⁶⁶

⁶⁰ S připomenutím, že Slovensko je poněkud větší než Čechy s 51 498 km², Dánsko s 38 455 km² a Švýcarsko s 41 469 km² (tamtéž, s. 48/49).

⁶¹ Rukopisně upraveno dokonce na 2,5 milionu. K tomu je uvedeno, že v Uhrách mimo Slovensko žije 400 tisíc a v zahraničí, zejména v Americe, dalších 700 tisíc Slováků (tamtéž).

⁶² Tamtéž, s. 50/51 – 52/53.

⁶³ Tamtéž, s. 52/53.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Srov. tamtéž, s.176/177 an.

⁶⁶ Na české straně, jejíž odborníci se rozhodujícím způsobem podíleli na přípravě podkladových materiálů i pokud šlo o slovenskou problematiku, se zde přitom bylo lze setkat i s následujícími nacionalistickými kolonizačními přístupy,

Dne 5. února 1919 pak E. Beneš v doprovodu vedoucího československé delegace K. Kramáře vystoupil s československými územními požadavky v rozsáhlém a detailním výkladu před třicetičlenným plénem Rady deseti.⁶⁷ Benešovo vystoupení doprovázené občasně Kramářem bylo výtahem z výše uvedených memorand a zejména druhého memoranda.⁶⁸ Před samotný výklad územních požadavků předsadil s připomenutím historického vývoje českého státu, že z hlediska československých zájmů nejde jen o územní problematiku, ale také o to, že k hlavním principům československé zahraniční politiky náleží podobně jako u spojenců principy demokracie. V prvním bloku se rozsáhle zaobíral v mezinárodním i domácím kontextu problematikou vztahů s Němci, kde neopomněl zdůraznit, že zvláštní význam československých hranic ve střední Evropě spočívá v obraně proti germánské expanzi. Poté se věnoval problematice Těšínska. Následně pak přešel k problematice Slovenska, kde hned na počátku uvedl, že Slovensko svého času již tvořilo součást československého státu.⁶⁹ V souvislosti s touto problematikou také padalo ze strany vedoucích účastníků konference nejvíce dotazů k objasnění národnostní a dopravní problematiky kolem oblasti Dunaje.

Žádné zásadní připomínky či námitky jinak vzneseny nebyly. Zpráva československé delegace jednání zachycuje následovně ve dvou rovinách. První se týká příslušnosti Slovenska k Československu, která byla mimo pochybnost: „*Otázka Slovenska byla velmi zajímavě postavena. Pan ministr začal tím, že první část našeho programu tvoří Čechy, Morava a Slezsko, druhou hlavní Slovensko. Jsme součástí jednoho národa, táž rasa, jednota jest a Slováci jednotu s námi si přejí. Má-li Slovensko býti částí naší republiky, o tom nedisputujeme.*’ Po těchto slovech Lloyd George přerušil pana ministra a postavil otázku, zda všichni členové konference jsou téhož názoru. ... Tu se stal ten velevýznamný fakt, že všichni členové konference bez váhání prohlásili, že o této věci netřeba diskutovati.“ Druhá rovina se týkala právě územní problematiky kolem Dunaje: „*Probrán problém Dunaje, obyvatelstva maďarského, které bude zahráno do*

které do příslušných memorand pojaty nebyly: „*Pro český stát jest velmi výhodné, může-li se šířit směrem, kde je půdy dostatek a kde je poměrně řídké zalidnění. To je právě na Slovensku. ... Slovensko se může státi kolonizační zemí českou. Z toho důvodu bychom měli býti pro nabytí co nejvíce půdy právě v Uhrách – příležitost pro stát se naskytuje za století jednou.*“ (Z materiálu uloženého v archivním fondu Ministerstva zahraničních věcí ČR – AMZV, PA 6959/1918 – podle: KLIMKO, ref. 32, s. 73).

⁶⁷ Z Benešovy strany to byl jistě úctyhodný výkon. Ale přílišný časový rozsah jednání (3 a půl hodiny), kde ostatní účastníci měli jen krátké vstupy, posléze okomentoval předsedající G. Clemenceau povzdechem k předsedovi československé delegace K. Kramářovi: „*To byla ale délka, ten váš Beneš.*“ (NICOLSON, Harold. *Peacemaking 1919*. New York : Grosset and Dunlap, 1965, s. 259) Jinak ovšem Clemenceau Beneše oceňoval, když ve svých pamětech hodnotil politiky jednotlivých zemí: „*A konečně jeden z nejlepších, Beneš, muž vzkříšeného Československa, který si získal obecné úcty a důvěry přímostí svého slova a výší své inteligence*“ (CLEMENCEAU, Georges. *Velikost a bída jednoho vítězství*. Praha : Fr. Borový, 1930, s. 144).

⁶⁸ Reprodukce a odkazy z tohoto jednání zde s využitím záznamu americké delegace (publikován in: *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference. 1919*. Vol. III v rámci dokumentární edice *Foreign Relations of the United States (FRUS)*. Washington : United States Government Printing Office, 1943, s. 877 – 887) a zprávy československé delegace o tomto jednání zasláné následně do Prahy. (DEJMEK – KOLÁŘ – NĚMEČEK, ref. 43, s. 206 – 210).

⁶⁹ *Papers*, ref. 68, III, s. 883.

československého státu, uvedeny důvody i etnografické, zdůrazněno, že staré původní obyvatelstvo je a vždycky bylo slovenské. O tom byla diskuse; Lloyd George, Wilson a Lansing chtěli znáti statistiku a velice se o věc zajímali. Pan ministr měl nakonec velmi jasný a přesný dojem, že se rozumí jim samým s sebou, že nemůže býti hranice jinde než Dunaj [!]“⁷⁰

Československé požadavky ve svém celku v sobě obsahovaly kombinaci čtyř aspektů – historického, etnického, hospodářského a strategického, které se někde shodovaly, jinde však zase rozcházely. Byl to tak rozsáhlý, mnohostranný a tím pádem natolik obsáhlý komplex, že na závěr jednání pak Rada 10 rozhodla ustavit výše zmíněnou komisi (výbor) pro československé územní záležitosti a jí postoupit záležitosti k dalšímu jednání.⁷¹

Komise byla sestavena ve složení Jules Cambon a Jules A. Laroche za Francii, Arthur J. Cook a Harold Nicolson⁷² za britské impérium, Giuseppe S. Raggi a Augusto Stranieri za Itálii a Allen W. Dulles a Charles Seymour (posléze vystřídán Archibaldem C. Coolidge) za USA. Pro posouzení speciálních záležitostí týkajících se otázek hranic byla ještě zřízena hraniční podkomise vedená francouzským generálem Henri Le Rondem a jejími členy byli Nicolson, Dulles a Stranieri.⁷³

Komise pro československé záležitosti se pod Cambonovým předsednictvím sešla ke svému prvnímu jednání 27. února 1919. Následně pak 1. března t.r. své jednání zahájila též hraniční podkomise.⁷⁴

Podobně jako na uvedeném jednání před Radou deseti nejvstřícnější přístup k československým požadavkům na jednání komise i podkomise projevovali francouzští zástupci. Důvodem byla snaha francouzské diplomacie zajistit Československu co možná nejsilnější strategické hranice v rámci její koncepce vytvořit ve střední Evropě životaschopné státní celky, mající chránit Francii proti Německu z východu. Určitý problém však pro Francii představovalo, jak sladit co

⁷⁰ DEJMEK – KOLÁŘ – NĚMEČEK, ref. 43, s. 207 – 208.

⁷¹ V usnesení podle amerického záznamu, operujícího s termínem výbor namísto komise, se uvádělo, že „otázky, nastolené v prohlášení p. Beneše týkající se československých územních zájmů v mírovém jednání, budou v první instanci předloženy k přezkoumání odbornému výboru složeného ze dvou členů zastupujících Spojené státy, Britskou říši, Francii a Itálii. Úkolem tohoto výboru bude zredukovat otázky k rozhodnutí na co nejnižší rozsah a dát doporučení pro spravedlivé řešení. Výbor je oprávněn konzultovat zástupce dotčených stran“ (Papers, ref. 68, III, s. 887). Zřízení této komise, jak vidno výše, nebyla jen záležitost československá. Od doby Vídeňského kongresu se tak rozsáhlá územně-státní transformace na vrcholném mezinárodním fóru neřešila.

⁷² H. Nicolson, posléze významný protagonista diplomatické nauky, měl pozitivní vztah k postupu československé delegace a zejména k osobě svého vrstevníka E. Beneše, kterého zařadil na konferenci mezi své učitele diplomacie, jako byli např. z britských politiků premiér D. Lloyd George či ministr zahraničních věcí J. Balfour (NICOLSON, ref. 67, s. 209). A při vzpomínce na jedno zasedání komise připomněl i jeho řečnickou způsobilost: „Povolali jsme si Beneše a kladli mu nekonečné otázky: nikdy jsem nepoznal tak výřečného člověka“ (tamtéž, s. 276 – 277).

⁷³ Přítom podobně, jak bylo uvedeno výše u vrcholných představitelů dohodových mocností, řada z nich nebyla pro uvedenou problematiku střední Evropy přímo kvalifikována. Cambon byl před válkou velvyslancem v Londýně; Cook australským ministrem námořnictva, Nicolson na britských legacích v Madridu a Istanbulu, Raggi byl italským vyslancem v Číně a poté ve Francii, posléze guvernérem v Somálsku a Eritreji, Stranieri pracovníkem konzulární služby, Dulles byl diplomatem, právníkem a bankéřem, Le Ronde byl před válkou francouzským vojenským atašé v Japonsku. Pracovní a odborně byli ohledně daného teritoria povolány Laroche, ředitel středoevropského odboru francouzského MZV; Seymour, působící se zaměřením na diplomatické dějiny na Yalské univerzitě; Coolidge, ředitel Harvardovy univerzity a odborník na americkou a sovětskou problematiku, jediný znalý teritoria jako diplomat, před válkou působící na americké legaci ve Vídni. Někteří přítom byli i členy jiných komisí.

⁷⁴ Záznamy z jednání komise i podkomise in: *Recueil*, ref. 50, s. 8 – 160.

nejvíce strategická a etnografická hlediska v případě slovenské hranice s Maďarskem. Přílišné oslabení Maďarska totiž nebylo v zájmu Francie v rámci vytvoření stabilního jádra střední Evropy, samozřejmě z hlediska její role jako bašty vůči Německu.

Oproti tomu američtí, britští a italské zástupci zase brali větší ohled na etnografické hledisko. To mělo svou logiku v tom, aby Československo, snažící se profilovat jako národní a nikoli národnostní stát, nebylo zatíženo až přílišným počtem národnostních menšin. Jestliže to bylo z hlediska historické integrity českých zemí pochopitelné v případě německé menšiny, pro hranice Slovenska, procházejícího poprvé v dějinách v mezinárodním prostředí procesem formování jako kompaktního administrativně územního celku, velké zatížení maďarskou menšinou mohlo představovat pro celý československý stát problém. Diskuse se tak v této souvislosti soustředily v rámci dunajské hranice především na otázku Žitného ostrova.

Vztah italských zástupců k této problematice se odvíjel v rámci snah neposílit na svůj úkor souběžně i ohledně hranic a území formující se jihoslovenský stát. Rozšíření slovenského území v uvedeném směru by Československo vysunulo jižním směrem blíže k Jugoslávii a vytvářelo by tak příznivý předpoklad pro vytvoření společných hranic pomocí koridoru, uvažovaného již Kramářem i Masarykem v předchozím období. To Itálie považovala za nepřipustné. Proto to také byla především ona, díky jejímuž úsilí se realizaci koridoru podařilo zmařit.⁷⁵

Československá strana na podporu svých územních požadavků ohledně Slovenska usilovala argumentovat expanzí bolševické Maďarské republiky rad, vyhlášené 21. března 1919.⁷⁶ A to konkrétně v reakci na výše uvedený dopis Lloyd George z konce března t. r., v němž byla mj. též vyjádřena obava ze šíření bolševismu. Shodně s francouzským stanoviskem tak československá strana učinila nótami prezidenta i ministra zahraničních věcí, v nichž bylo konstatováno, že právě souhlas s československými územními požadavky přispěje k paralyzování sílicího bolševického vlivu a překonání kritické situace v Československu tímto faktorem způsobeným.⁷⁷ Dne 26. března 1919 Gambonova komise vypracovala stanovisko, v němž většinu československých požadavků přijala.⁷⁸ Nikoli však požadavek koridoru, připojení Lužických Srbů k Československu a reparace.⁷⁹

⁷⁵ Detailněji viz PERMAN, ref. 35, s. 131 an.

⁷⁶ Dezintegrační přístup vůči Československu byl dokumentován vyhlášením Slovenské republiky rad na východním Slovensku v červnu t. r. pod patronací oddílů maďarské Rudé armády jako útvaru, který měl být součástí Maďarské republiky rad. Podobné snahy Maďarska v tomto smyslu byly evidentní již předtím, když koncem roku byla za maďarské vojenské asistence v Košicích vyhlášena Slovenská ľudová republika, zlikvidovaná pak posléze československými vojenskými oddíly.

⁷⁷ HRONSKÝ, ref. 32, s. 216.

⁷⁸ *Recueil*, ref. 50, s. 69 an. Stanovisko komise bylo ovlivněno stanoviskem podkomise pro hraniční otázky ze 7. 3., kde se francouzské diplomacii pro svou podporu československých územních požadavků podařilo získat i britské a italské zástupce a izolovat americké zástupce, kteří sice souhlasili s tím, že Žitný ostrov bude postoupen Československu, nikoli však některá území osídlená jen maďarským obyvatelstvem nacházející se na pravém břehu řeky Ipeľ.

⁷⁹ Nárok na reparace byl Československu uznán v rozmezí 28. 10. – 11. 11. 1918, tedy od data, které Československo samo považovalo za datum svého vzniku.

Dne 1. dubna t. r. pak předseda komise Gambon o československé problematice referoval v rámci jednání spojeneckých ministrů zahraničních věcí. Výklad a diskuse se soustředily na hranice Československa s Německem a na problém Těšínska. Problematika slovenských hranic ve vztahu k Maďarsku diskutována nebyla.⁸⁰ Zprávu Gambonovy komise pak na svém zasedání 4. dubna t. r. během hladkého průběhu jednání schválila i Nejvyšší rada. Hranice Slovenska však ještě zcela určené nebyly.⁸¹

S konečnou platností pak byla linie československo-maďarských hranic stanovena 12. června 1919. Její podrobný průběh, zahrnující i Žitný ostrov, byl dva dny poté zaslán československé vládě.⁸² A také maďarské bolševické vládě, s níž bylo na tomto základě 24. června 1919 uzavřeno příměří.⁸³ S několika změnami ve prospěch Československa pak určené hranice vstoupily do příslušných ustanovení mírové smlouvy s Maďarskem.

Do projednávání slovenské problematiky usilovala zasáhnout též aktivita jednoho z předních protagonistů slovenské politiky Andreje Hlinky. Na přelomu léta a podzimu 1919 bez pověření československé vlády a srozumění s československou delegací Hlinka s doprovodem přijel do Paříže, kde usiloval, aby mírová konference zasáhla i do vnitřní česko-slovenské dimenze. Za tím účelem bylo mezi účastníky konference v tištěné podobě ve francouzském znění šířeno memorandum *Za mír ve střední Evropě – Memorandum Slováků mírové konferenci*. Jeho obsahem byly stížnosti na postavení Slováků v novém státě a k odstranění toho bylo požadováno naplnění Pittsburské dohody z května 1918. Memorandum obsahovalo velmi ostré formulace, že Češi naděje Slováků zklamali a Slováci se tak namísto pod maďarským jhem ocitli pod českým útlakem. Dokonce že „*Slovensko se stalo kolonií Čech a jak s takovou se s ním zachází*“.⁸⁴ V dalším se pak memorandum odvolávalo na tzv. malou saintgermainskou smlouvu a její články ohledně ochrany národnostních menšin.⁸⁵

Dohodové mocnosti neměly však zájem zatěžovat mírovou konferenci už tak složitými střeoevropskými poměry. Na žádost československé strany byl Hlinka s doprovodem z Francie

⁸⁰ *Papers*, ref. 68, IV, s. 543 – 544.

⁸¹ HRONSKÝ, ref. 32, s. 212.

⁸² Otištěno in: DEJMEK – KOLÁŘ – NĚMEČEK, ref. 43, s. 362 an. 7. 11. 1919 hranice s Maďarskem schválilo Národní shromáždění. S některými změnami ve prospěch Československa byly tyto hranice pojaty pak do mírové smlouvy s Maďarskem (HRONSKÝ, ref. 32, s. 219). Vnitřním problémem Československa však zůstala přesná podoba východních hranic Slovenska s Podkarpatskou Rusí (blíže RYCHLÍK – RYCHLÍKOVÁ, ref. 37, s. 51 – 52).

⁸³ HRONSKÝ, ref. 32, s. 183.

⁸⁴ RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století. Československé vztahy 1914 – 1945*. Bratislava : Academic Electronic Press – Praha : Ústav T. G. Masaryka 1997, s. 295.

⁸⁵ Jedná se o smlouvu Československa s mocnostmi dohody z 10. 9. 1919 (text dotýčných pasáží viz in: VESELÝ, ref. 7, s. 490 – 492).

vykázán a jeho mise tak skončila neúspěšně.⁸⁶ Neúspěšný byl i pokus předložit uvedené memorandum v lednu 1920 mírové konferenci ze strany maďarské delegace.⁸⁷

Hraniční záležitosti Slovenska tak byly spolu s dalšími záležitostmi týkajícími se celého Československa v zásadě finalizovány do začátku její rozhodující fáze, počínající podpisem mírové smlouvy s Německem a končící podpisem mírové smlouvy s Tureckem.

A pokud přijmeme tezi, že na úspěchu diplomatických jednání se vždy vedle širšího kontextu a obecných trendů podílejí i osobnostní výkony jednotlivých diplomatů, je na místě v této souvislosti ocenit Benešův výkon, a to konkrétně i v záležitosti Slovenska. A to i oproti umírněnějším územním požadavkům prezidenta T. G. Masaryka. Jak plyne z dobové korespondence mezi nimi, Masaryk Beneše nabádal k územní zdrženlivosti. Ve svém dopise z 12. března 1919 mu konkrétně sděluje: „*S hranicí maďarskou nejsem spokojen. Můj plán je udělat Prešpurk (Bratislavu – Z. V.) a okolí, tedy území na pravém břehu Dunaje až k hranici, dunajskou basí... Tato base stačí, bude-li Dunaj mezinárodně uspořádán. Území čistě maďarské, Ostrov (tj. Žitný ostrov – Z. V.) a Komárno – je příliš veliké... Od jihu Prešpurka bych tedy obloukem přes Ostrov šel rovnou k Ipole a dále co neblíže etnografickým hranicím. Maďarské území takto súžené nemohlo by tvořit administrativní celek, nýbrž připadly by jednotlivé části k slovenským stolicím co minority. Tím bychom se i v parlamentě uvarovali maďarských poslanců.*“⁸⁸ I když se Beneš, jak vidno z dosažených hranic Slovenska vůči Maďarsku, Masarykových propozic nedržel, Masaryk přesto, jak uvádí J. Kovtun, „*nikdy Benešovi jeho postoj na mírové konferenci nezazlíval. Respektoval, že Beneš v Paříži mohl lépe odhadovat možnosti i meze československých požadavků a že na velké diplomatické scéně musel hrát obvyklou hru vysokých nároků a nevyhnutelných ústupků. Masaryk posílal do Paříže připomínky, ale ponechal Benešovi volnou ruku, protože nahlédl, že mírová konference je mechanismus, který pracuje podle vlastních zákonů a těžko se dá ovlivnit zdálky.*“⁸⁹

⁸⁶ Po návratu pak byl nařčen z velezrady, zbaven poslaneckého mandátu a internován. Nakonec však trestně stíhán nebyl (RÝCHLÍK, ref. 29, s. 82). Podobně tomu bylo již v době příprav mírové konference, kdy se o zmezinárodnění postavení Němců z českých zemí tímto způsobem pokusila jejich politická reprezentace, usilující ovšem ne o autonomní postavení v Československu, ale o úplné odtržení českých oblastí jimi obývaných a jejich připojení k Rakousku a posléze k Německu. I tato akce, diplomaticky podporovaná rakouskou vládou, skončila neúspěšně (DEJMEK – KOLÁŘ – NĚMEČEK, ref. 43, s. 8).

⁸⁷ DEJMEK – KOLÁŘ – NĚMEČEK, ref. 43, s. 27.

⁸⁸ ŠOLLE, ref. 14, II, s. 193. K této problematice se Masaryk ještě vrací ve zprávě Benešovi o svém jednání s členem britské delegace, jihoafrickým generálem J. Smutsem, který ho při sondování poměrů ve střední Evropě 7. 4. 1919 navštívil v Praze, a uvádí: „*Můj plán: kdyby nám Entente dala Dunaj až po Ipol, zahájil bych pak jednání s Maďary o vydání zbytečného území... Jistě musí odpadnout Žitný ostrov a Komárensko. Za toto odstoupení (totiž kdyby nám mír dal tolik co Foch) by nám Maďaři v náhradu mohli zaplatit dráhy příčné, jež potřebujeme*“ (tamtéž, s. 214 – 215).

⁸⁹ KOVTUN, ref. 44, s. 74 – 75. Podporu v územních požadavcích – a to nejen ohledně Slovenska – našel Beneš naopak v K. Kramářovi, s nímž se jinak neshodl v celé řadě dalších přístupů (PERMAN, ref. 35, s. 129 – 130).

V.

Z jednání mírové konference byl vedle dalších přijatých dokumentů nejdůležitější podpis mírových smluv s poraženými státy: 28. června 1919 ve Versailles s Německem, 10. září 1919 v Saint Germain en Laye s Rakouskem, 27. listopadu 1919 v Neuilly s Bulharskem, 4. června 1920 v Trianonu s Maďarskem a 10. srpna 1920 v Sèvres s Tureckem. Pro Československo význam těchto smluv spočíval především v tom, že v nich bylo stvrzeno jak uznání Československa, tak i jeho hranic.⁹⁰ Ohledně Slovenska byla v této souvislosti zásadní Trianonská mírová smlouva s Maďarskem.⁹¹ V článku 48 bylo konkrétně uvedeno, že „*Maďarsko uznává, jak to již byly učinily mocnosti spojené a sdružené, úplnou nezávislost státu československého, zahrnujícího i autonomní území Rusínů na jih od Karpat*“.⁹² Ke stvrzení vzájemných hranic se vztahoval článek 49: „*Maďarsko se vzdává, pokud se jeho týče, ve prospěch státu československého všech práv a právních titulů na území bývalého mocnářství rakousko-uherského, která leží za hranicemi Maďarska, tak jak jsou stanoveny v článku 27 Části II. (Hranice Maďarska), a která jsou uznána za část státu československého touto smlouvou nebo jinými smlouvami uzavřenými pro uspořádání věcí doby přítomné.*“⁹³ Na místě pak měla podle článku 50 průběh hranic určit k tomu pověřená komise: „*Komise složená ze sedmi členů, z nichž pět bude jmenováno Čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými, jeden státem československým a jeden Maďarskem, bude ustavena do čtrnácti dnů po tom, kdy nabude působnosti tato smlouva, aby určila na místě samém hraniční čáru, uvedenou v článku 27–4⁰ Části II. (Hranice Maďarska).*“⁹⁴

Projednávání smlouvy v poslanecké sněmovně Národního shromáždění koncem ledna 1921 provázely závažné připomínky kromě jiného i ohledně jižních hranic Slovenska. Vedle vzrušené diskuse v plénu kritika zazněla i ve zprávě sněmovního zahraničního výboru: „*Hranice československo-maďarské stanovené sú v tejto smluve nezmenene dl'a tých hraníc, ktoré popisuje rozhodnutie Najvyššej rady zo dňa 12. červňa 1919, schválené Národným shromaždením dňa 7. listopadu 1919. Pri tomto stanovení hraníc mnohé oprávenné a spravodlivé požiadavky československého národa nebolý splnené. Celý úsek hraníc pozdlž rieky Ipl'a až po vrchy gemerské je pre nás neprajne stanovený, lebo takto hospodársky a komunikačnĕ súvislá dolina rieky Ipl'u je rozdvojená a jej Maďarsku náležiaci časť je od tohoto odrezaná pohorím novohradským, ináčĕ i tak Slovákmi obydleným. Podobne je tomu i na úseku juhovýchodne od Košíc. Neprajne pre*

⁹⁰ Pasáže týkající se hranic obsahovaly ve smlouvách s Německem čl. 81, s Rakouskem čl. 53, 89, Bulharskem čl. 59 a Tureckem (smlouva z Lausanne) čl. 26. Hranice s Maďarskem viz dále.

⁹¹ K jejímu poměrně opožděnému podpisu ve srovnání se smlouvami s Německem a Rakouskem došlo kvůli složité vnitřní konsolidaci Maďarska. Maďarské straně byl text mírové smlouvy předložen až počátkem roku 1920 a její finalizace se protáhla v důsledku maďarských připomínek právě ohledně územních záležitostí. (Srov. IRMANOVÁ, ref. 57, s. 167 an.; ROMSICS, Ignác. *Trianonská mierová zmluva*. Bratislava : Kalligram, 2006, s. 155 an.)

⁹² *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. Ročník 1922, částka 29, vyd. 28. března 1922, č. 102. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem, Protokol a Deklarace. Praha 1922, s. 341.

⁹³ Tato část s detailním určením průběhu hranic otištěna tamtéž, 332 – 336 s doprovodnými detailními mapami.

⁹⁴ *Sbírka zákonů*, ref. 92, s. 342.

*nás sú stanovené hranice i preto, lebo z územia bývalého Uhorska mierová konferencia až na nepatrné hmedouhelné ložisko v Handlovej nepririekla nám žiadnu uhelnú pánev, a šalgotarjanská uhelná oblasť je ponechaná Maďarsku, ačkoľvek ona zemepisne náleží k masívu slovenského stredohoria a ačkoľvek tam pracujú massy slovenského robotníctva. Podobne celá baňská a hutnícka oblasť pohraničného Boršodu zostala Maďarom, vzdor desaťtisícim tam bydliačich a pracujúcich Slovákov. Námahy naše, aby sme k zabezpečeniu Bratislavy získali predmostie, mali len nepatrný úspech; predmostie nemá pre nás strategického významu, lebo ho nesmieme opevniť. 350 000 Slovákov zostáva ešte i naďalej pod panstvom maďarským.*⁹⁵

I přes řadu výhrad a připomínek nakonec smlouva byla 28. ledna 1921 většinou hlasů schválena a její ratifikační proces záhy dokončen.⁹⁶

Slovensko se tak definitivně stalo součástí Československa s jasně vymezenými hranicemi.⁹⁷ Hranice mezi Slovenskem a Maďarskem tak dostaly podobu, která až na pár výjimek tvoří hranici mezi oběma státy i v současnosti. Podařilo se i připojení těch oblastí, které sice byly obývány převážně maďarským obyvatelstvem, ale které Československo jako konkrétně Žitný ostrov nárokovalo z ekonomických a vojensko-strategických důvodů.

K tomuto hlavnímu smluvnímu komplexu s poraženými státy ohledně nové státoprávní situace ve střední Evropě přistupovaly ještě další dvě důležité smlouvy, které měly zejména ve vztahu ke Slovensku rovněž velký význam.

Tou první byla smlouva o hranicích mezi nástupnickými státy Rakousko-Uherska, uzavřená 10. srpna 1920 v Sèvres mezi konferenční pařížskou „pětkou“ (Francie, Velká Británie, Itálie, USA, Japonsko) na jedné straně a Československem, Jugoslávií a Rumunskem na druhé straně, stvrzující hranice mezi nimi.⁹⁸ Při oceňování jejího významu jako vlastně poslední multilaterální mezinárodní smlouvy týkající se uznání a stvrzení hranic Československa zahraniční výbor poslanecké sněmovny Národního shromáždění v svém doporučujícím stanovisku k ratifikaci neopomněl v této souvislosti opět zdůraznit historické pouto sounáležitosti českých zemí a Slovenska: „Z hraniční smlouvy vidno jest, že jádrem obnoveného našeho státu staly se staré historické české země Čechy, Morava a Slezsko; k němu přihlásilo se a v jeden státoprávní celek spojeno bylo Slovensko, které konečně po tolika stoletích našlo se svou obnovenou svobodou staré své místo a své pravé určení.“⁹⁹

⁹⁵ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1325_00.htm [cit. 15. 12. 2020]

⁹⁶ Ratifikační listina s podpisem prezidenta Masaryka a ministra zahraničí Beneše byla vyhotovena 19. 3. 1921 a 26. 7. t. r. uložena v Paříži, čímž smlouva nabyla mezinárodní působnosti. Maďarsko smlouvu ratifikovalo již 13. 11. 1920.

⁹⁷ I poté však bylo třeba ještě dořešit některé problémy, jako např. soulad slovenského území s rozlohou církevních diecézí či dokončit rozhraničovací práce v některých lokalitách.

⁹⁸ Smlouvu odmítlo podepsat Polsko s poukazem na to, že v ní nebyla stanovena hranice mezi ním a Východní Haličí. (Srov. KLIMKO, ref. 32, s. 92.)

⁹⁹ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1371_00.htm [cit. 15. 12. 2020]

Na výše uvedenou smlouvu týž den navázala ještě smlouva mezi Itálií, Československem, Jugoslávií, Polskem a Rumunskem o úpravě vzájemných vztahů ohledně problematiky hospodářské a právní povahy, která vyvstala v souvislosti s rozpadem Rakousko-Uherska.

Obě výše uvedené smlouvy pak byly ještě spolu s mírovou smlouvou s Bulharskem po předchozím souhlasu senátu (22. prosince 1920) schváleny sněmovnou týž den, jako mírová smlouva s Maďarskem, tj. 28. ledna 1921.

Závěr

Jak bylo uvedeno výše, definitivně vyřešila postavení Slovenska jako součásti Československa Trianonská mírová smlouva. Odmítavý postoj Maďarska k ní i kvůli Slovensku negativně zatěžoval stabilitu vztahů ve střední Evropě. Její udržení v této souvislosti Československo s okolními státy Maďarska, Rumunskem a Jugoslávií, usilovalo zajišťovat spojeneckou aliancí v podobě Malé dohody. Pro československou diplomacii, byť nedosáhla maxima ze svých požadavků, však stvrzení sounáležitosti českých zemí a Slovenska znamenalo pro existenci Československa úspěch významu zcela zásadního.